

Führern i fullformat sluter cirkeln

Ian Kershaws nya biografi över Adolf Hitler kommer att vara ett standardverk under många decennier framöver. Men Klas Östman undrar om den inte samtidigt är slutet på Hitlervägen.

TEXT: KLAS ÖSTMAN

STORA BIOGRAFER ÖVER ADOLF HITLER verkar ha en periodicitet på 20-30 år. Alan Bullocks *Hitler: En studie i tyranni* publicerades 1952, Joachim Fest's *Hitler* 1971 och för några veckor sedan kom Ian Kershaw med den andra och sista delen av sin version - *Hitler 1936-1945: Nemesis*.

Det viktigaste med Kershaws mammutverk är att det så övertygande visar att Hitler, ur bilden för en diktator, faktiskt inte behövde använda särskilt mycket våld för att få det tyska folket med sig ned i avgrunden. Attnistone inte efter maktövertagandet. Medlöperi och äkta entusiasm för "återupprättandet" av Tyskland efter Versaillesfreden blandades med en stegvis tillvänjning till de mest ohyggliga tänkesätt.

I sin första volym, *Hitler 1889-1936: Hubris* från 1998, framhävde Kershaw hur svag motståndsviljan faktiskt var i hela det tyska samhället 1933. Såväl fackföreningsrörelser som arbetsgivarorganisationer lät sig ganska enkelt upplösas och nazistpartiets medlemsantal steg på några få månader från 1 miljon till 2,5 miljoner.

Och Hitlers personliga popularitet verkar ha ökat med varje ny yttre framgång. De enorma människomassor som samlades för att hylla Führern efter inmarschen i Österrike eller segern mot Frankrike var inte ditkommenderade.

Populariteten hade också andra orsaker. Hans Frank, hängd efter kriget för sina krigsförbytelse i Polen, skrev i sin självbiografi *I galgens skugga* om den stämning av "solsken, lycka och gemyt" som för så många tyskar dominerade 1930-talets andra hälft.

Ekonomiska förbättringar spelade förstas en roll för det stämningsslaget, men känslan av nationell samhörighet var kanske ännu viktigare. Det nya Tyskland hade äntligen rest sig ur askan efter Versaillesfreden och Weimarären. Med stolthet beskådade tyskarna sina ungas framgångar i Berlinolympiaden. Organisationen Kraft durch Freude arrange-

rade rekreationskryssningar för arbetare och husmödrar. En ny, billig "folkradio" kunde köpas av miljoner vanliga hushåll, som nu gemensamt kunde lyssna på sund folkunderhållning.

Motgångarna i kriget naggade regimens popularitet i kanten, men Führern själv undantogs oftast från kritik. Kershaw betonar att ännu 1944 förefaller de flesta tyskar ha reagerat med avsky efter det misslyckade attentatet mot Hitler.

Mot krigsslutet hade dock det direkta förtrycket, med lyssnande Gestapoagenter, brevcensur och angiveri blivit synnerligen påtagligt också för gemene man. Kanske var missnöjet större än vad som nu låter sig spåras.

Men vad som faktiskt kan slås fast är att missnöjet aldrig blev tillräckligt stort för att några betydande motståndsgupper skulle kunna bildas förrän i krigets verkliga slutskede. På gräsrotsnivå understryks den allmänna passiviteten speciellt av den berömmelse som omger Vita rosen, en liten handfull oppositionella universitetsstudenter och deras lärare, som snabbt infångades och avrättades. Och i militärledningen talades det ibland om statskupp, men mer än prat blev det inte, därför att så många höga officerare vägrade att svika sin "plikt" mot Führern.

DEN ANDRA SIDAN av tyskarnas nya samhörighetskänsla var förstas utestängandet av alla som inte passade in.

"Likriktning" i nazistisk anda, det vill säga avskedande och uteslutning av judar och andra suspekta element från arbeten, skolor och föreningar skedde ofta spontant. Påbudet uppifrån var onödiga. Och när man väl hade uteslutit den judiske herr Rosenberg ur trädgårdsföreningen, var steget kortare till att också bojkotta hans affär. Ta hans hus. Deportera honom. Och...

Det stegvisa och spontana är viktiga element i Ian Kershaws bild av vägen till Auschwitz och

FOTO: KATJERINA HANSEN/OLIVIERO TOSCANI

Tegelstenen Hitler 1936-1945: Nemesis kommer förmodligen

Treblinka. Därmed tar han också ställning i den infakterade frågan om vilken roll Hitler själv spelade i folkmoordspolitiken. Kershaw konstaterar att Hitler inte direkt kan bindas till konkreta order om hur den "slutliga lösningen" skulle se ut, men att det beror på själva funktions sättet hos regimen.

Gamla byråkratiska mönster bröts sönder helt av nazisterna. Några regeringsorgan utökades inte alls efter 1938. En samlad ledning av riket var det inte tal om ens under kriget. Makten delades i stället mellan en mängd olika organ med överlappande befogenheter. Tillfälliga och oklara fullmakter till enskilda befattningshavare förvärrade den administrativa röran.

Och detta var vad Hitler ville. Utan klara regler fanns bara en oomtvistad auktoritet: han själv.

Med Autobahn och Volkswagen, "folkbilen", stärkte Hitler det tyska folkets känsla av samhörighet och gjorde sig själv alltmer populär.